

Motion till riksdagen 2024/25:1927

av **Kajsa Fredholm m.fl. (V)**

Ökad nationell självförsörjning med hållbart jordbruk

1 Innehållsförteckning

2 Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3 EU och Sveriges jordbrukspolitik	3
4 Naturen är grunden för välfärd och hållbar livsmedelsförsörjning	4
4.1 Stärk Sveriges självförsörjningsgrad på livsmedel.....	4
4.2 Nationell målsättning för bevarande av bördig åkermark	5
4.3 Stärk investeringsstödet för jordbrukets klimatanpassning och förbättrad vattenhushållning.....	5
4.4 Öka produktionen av växtbaserad mat	6
4.5 Använd Klimatklivet för förbättrad livsmedelsberedskap och minskade utsläpp ..	6
4.6 Stärk ekologisk hållbarhet och självförsörjningsförmåga i Livsmedelsstrategin 2.0 och i antagna mål	7
4.7 Stärk stödet för ekologisk produktion och för omställning till ekologisk produktion.....	7
4.8 Inför full kostnadstäckning för betesmarker och öka arealen naturbetesmarker ...	8
4.9 Försvara kornas rätt att beta.....	8
4.10 Sveriges livsmedelskonsumtion måste bli hållbar	8
4.11 Inför pilotstudie med regionala center för fossilfritt producerade beredskapslivsmedel	9
4.12 Ökade satsningar på forskning och innovationer krävs för att utveckla en hållbar livsmedelskedja.....	10
4.13 Stärk det småskaliga jordbruket och underlätta för yngre personer att ta över jordbruk.....	10
4.14 Fideikommiss och historiska arrenden	12
4.15 Stoppa matjättarnas missbruk och stärk primärproduktionen	12

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige bör anta en nationell målsättning om en självförsörjningsgrad på livsmedel på minst 80 procent och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen, för att motverka exploatering av åkermark, bör återkomma med ett förslag till nationell målsättning för bevarande av bördig åkermark och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att regleringen av Klimatklivet ändras i syfte att främja investeringsstöd som förutom minskade utsläpp även bidrar till ökad beredskap och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Sverige bör anta mål om minst 30 procent ekologiskt brukad areal och 60 procent ekologiskt i offentlig livsmedelskonsumtion till 2030 och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att ett nationellt mål om att minska köttkonsumtionen med minst 25 procent till 2030, jämfört med dagens nivåer, bör införas och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en handlingsplan bör tas fram för hur klimat- och miljöpåverkan av livsmedelskedjan, inklusive animalieproduktionen, ska minskas och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör verka för att Sverige kan nyttja lånegarantier från Europeiska investeringsbanken i syfte att underlätta investeringar för unga människor vid ägarskiften inom lantbruket och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att utreda hur ett etableringslån, likt CSN-lån för studier, kan utformas i syfte att underlätta för unga människor att ta över lantbruk genom subventionerad lånedel och bidragsdel och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att en översyn genomförs av jordförvärvslagen och fastighetsbildningslagen i syfte att motverka för stor koncentration av markägande och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att arrendatorer får möjlighet att friköpa historiska arrenden och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör tillse att en utredning tillsätts i syfte att stärka lagstiftningen för att minska ägarkoncentrationen och stärka strukturen på avtalen i grossistledet för att stärka ställningen för producenterna i livsmedelskedjan och tillkännager detta för regeringen.

3 EU och Sveriges jordbrukspolitik

Sverige ingår sedan EU-medlemskapet i EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP, Common Agricultural Policy). Jordbrukspolitiken som förs i CAP har visat sig främst

främja ett storskaligt jordbruk med hög miljö- och klimatpåverkan. Intensiv animalieproduktion och monotona odlingslandskap ger negativa effekter för både klimat och biologisk mångfald. Jordbrukspolitiken genomförs trots att EU genom internationella avtal har åtagit sig att arbeta för ett hållbart jordbruk, bevarad biologisk mångfald och för att bekämpa klimatkrisen. Stora stödbelopp hamnar hos stora lantbruksföretag, som får den avlägset största andelen av jordbruksstödet jämfört med de små och medelstora lantbruken. Vänsterpartiet anser därför att EU:s jordbruksstöd måste förändras från grunden.

En internationell forskargrupp har tidigare konstaterat att CAP har potential att stödja minst nio av FN:s sjutton globala hållbarhetsmål men bidrog bara till att uppnå två av dem. Det intensiva jordbruket pekas ut som en av de största orsakerna till minskningen av biologisk mångfald. Om hållbarhetsmålen ska tas på allvar av EU ansåg forskargruppen att det krävs en djupgående reform med bättre anpassade och delvis nya stödformer. Det som forskarna ansåg mest allvarligt är att EU behåller stödformer som redan visat sig vara ineffektiva, miljöskadliga och socialt orättvisa. I det sammanhanget lyfter man särskilt direktstödet, som i Sverige kallas gårdsstödet. Stödet betalas ut till lantbrukare enbart baserat på hur stora arealer de odlar, vilket leder till att en stor andel av stödet går till få sökande. Forskarna anser att stödet i stället i högre utsträckning ska användas till landsbygdsutveckling. Då kan ersättning ges för inkomstbortfall om lantbrukaren använder hållbara metoder som främjar biologisk mångfald och motverkar klimathotet.

Vänsterpartiet anser att det på sikt mest hållbara är att Sverige utformar sin egen nationella jordbrukspolitik. Så länge Sverige är en del av EU:s gemensamma jordbrukspolitik verkar vi för att stöden ska utformas i enlighet med hållbarhetsmålen. Vi vill bl.a. begränsa hur mycket EU-stöd stora lantegendomar kan få samt avveckla EU:s subventioner till storskalig animalieindustri, vilket skulle frigöra resurser. Vi anser att jordbruksstöden ska gå till åtgärder som främjar miljö, klimat, förbättrad djuromsorg och landsbygdsutveckling. Jordbruket måste bli ekologiskt hållbart och gårdsstödet motverkar i stora delar en sådan inriktning och bör därför tas bort eller minskas. I dag går drygt 80 procent av jordbruksstöden inom EU till 20 procent av markägarna, dvs. de som har mest mark.

Sedan 2023 har jordbrukspolitiken inom EU och Sverige förnyats. Varje medlemsland har numera en strategisk plan som ska beskriva den nationella jordbrukspolitiken under 2023–2027. I den strategiska planen står vilka mål som ska uppnås och vilka stöd och ersättningar som är möjliga att söka.

Även om CAP:en förnyats och miljöåtgärderna ökat något så består de grundläggande bristerna. Miljöåtgärderna i Sveriges strategiska plan för jordbrukspolitiken 2023–2027 uppgår i dag till endast till ca 28 procent.

4 Naturen är grunden för välfärd och hållbar livsmedelsförsörjning

All markanvändning har påverkan på miljö och klimat. FN har i ett flertal rapporter konstaterat att världens nuvarande jord- och skogsbruk hotar både klimatmålen, den biologiska mångfalden och matsäkerheten. Jordbruket ger stora klimatutsläpp och driver på klimatförändringen. I stora delar av världen innebär köttproduktionen att marken

används mycket ineffektivt och medför även stora utsläpp av växthusgaser. Ett intensivt jordbruk med monokulturer och hög användning av konstgödsel och kemikalier riskerar att ge stora negativa effekter för den biologiska mångfalden och klimatet.

Våra naturliga ekosystem har stor förmåga att lagra kol och deras kolförråd måste skyddas bättre om vi ska klara klimatutmaningen. Våra åkermarker måste i högre grad brukas så att tillgång till matjord säkras och naturresurser bevaras. Kretsloppen måste värnas och ett småskaligt och variationsrikt jordbrukslandskap måste i ökad omfattning stimuleras. Genom ett hållbart brukande av marken bidrar jordbruket till den biologiska mångfalden.

Sverige har goda förutsättningar att utveckla ett hållbart jordbruk som i framtiden både bidrar till den globala livsmedelsförsörjningen och stärker vår nationella självförsörjning av livsmedel. För att uppnå ett ekologiskt hållbart och fossilfritt jordbruk måste stöd och styrmedel utformas inom jordbrukssektorn så att de bidrar till att vi når våra miljö- och klimatmål och de globala hållbarhetsmålen. Jordbruket har i dag betydande påverkan på ett flertal av våra nationella miljömål. Hit hör bl.a. Ett rikt odlingslandskap, Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag, Ett rikt växt- och djurliv och Begränsad klimatpåverkan, för att nämna några. I motionen föreslår vi åtgärder för en ekologiskt hållbar och ökad livsmedelsproduktion inom jordbruket som bidrar till att vi i Sverige når våra nationella miljö- och klimatmål och stärker vår självförsörjning och vår djurvälstånd. När det gäller Vänsterpartiets förslag på åtgärder för att minska jordbrukets klimatpåverkan och dess påverkan på övergödningen hänvisar vi även till Vänsterpartiets motion på regeringens klimathandlingsplan (mot. 2023/24:59) samt motionen Minska övergödning (mot. 2022/23:1247). Även motionerna Utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel (mot. 2024/25:1939) och Utgiftsområde 20 Klimat, miljö och natur (mot. 2024/25:1938) innehåller ytterligare satsningar för ett jordbruk i enlighet med våra miljö- och klimatmål.

4.1 Stärk Sveriges självförsörjningsgrad på livsmedel

Vänsterpartiet anser att det är bekymmersamt att Sverige har en självförsörjningsgrad på endast ca 50 procent när det gäller livsmedel. En ökad självförsörjningsgrad skulle göra oss bättre rustade vid kriser och extremväder samt minska vårt importberoende. Även i Forsvarsberedningens rapport Motståndskraft (Ds 2017:66) konstateras att en ökning i produktion av livsmedel i Sverige i förlängningen kan skapa förutsättningar för att förbättra livsmedelsberedskapen. Det skulle enligt vår uppfattning även ge oss förutsättningar att stärka både produktion och konsumtion av hållbar mat, dvs. mat som i större utsträckning är växtbaserad, närproducerad, ekologisk och på sikt fossilfri. Vi anser att Sverige bör anta en nationell målsättning om en självförsörjningsgrad på livsmedel i nivå med Finlands på ca 80 procent. Har Finland möjlighet att ha en sådan självförsörjningsgrad på livsmedel så vore det fullt möjligt även för Sverige.

Sverige bör anta en nationell målsättning om en självförsörjningsgrad på livsmedel på minst 80 procent. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.2 Nationell målsättning för bevarande av bördig åkermark

Åkermarksarealen fortsätter att minska i Sverige och samtidigt ökar exploateringen av jordbruksmark. Med exploatering av jordbruksmark menas att bygga på marken eller använda den på ett sätt som gör att det inte går att odla där igen. Främsta skälet till att åkermarksareal försvinner är att marken inte längre brukas och växer igen. Samtidigt som detta sker har Sverige behov av att stärka sin självförsörjning av livsmedel. De ökade klimatförändringarna innebär därutöver att den odlingsbara marken globalt sett försvagas, vilket kommer att medföra ökat ansvar för Sverige att bidra till den globala försörjningen av livsmedel.

Naturvårdsverket bedömer att det inte är möjligt att nå miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap med i dag beslutade eller planerade styrmedel, och förutsättningarna för att långsiktigt bevara jordbruksmarkens produktionsförmåga bedöms som otillräckliga. Tillståndet för många av odlingslandskapets arter och naturtyper är dessutom dåligt eller ogynnsamt. Näst efter skogen finns flest rödlistade arter i odlingslandskapet. Det är därför även nödvändigt att gynna fler bruksmetoder som bidrar till en hävd som stärker den biologiska mångfalden i jordbrukslandskap. Ett mer mosaikartat landskap med olika former av naturbete och minskad användning av bekämpningsmedel bör eftersträvas. Vänsterpartiet anser att den höga exploaterings-takten av bördig åkermark, inte minst i södra Sverige, är mycket bekymmersam och inte förenlig med en långsiktigt hållbar livsmedelsförsörjning. Även Utredningen om en ny livsmedelsberedskap konstaterar i sitt betänkande Livsmedelsberedskap för en ny tid (SOU 2024:8) att jordbruksmark bör skyddas bättre. Nya nationella styrmedel krävs för att minska exploateringen av jordbruksmark i kommunerna.

Regeringen bör, för att motverka exploatering av åkermark, återkomma med ett förslag till nationell målsättning för bevarande av bördig åkermark. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.3 Stärk investeringsstödet för jordbrukets klimatanpassning och förbättrad vattenhushållning

Klimatförändringen leder till förändrad nederbörd och ökad frekvens av extremväder. Risken för skyfall ökar, samtidigt som längre perioder av torka blir vanligare. Detta kommer att ställa andra krav än tidigare på jordbrukets vattenhantering, som diken, dränering, invallningar, bevattningssystem och även i förhållande till grundvatten, naturliga vattendrag, småvatten och våtmarker. När förändringar genomförs är det viktigt att tänka på att inte försämra förutsättningarna för vattentillgång, våtmarker och grundvatten. Ökade kostnader för jordbrukets vattenhantering är en konsekvens av ett förändrat klimat. Dagens vattenanläggningar inom jordbruket är ofta byggda efter tidigare rådande klimatförutsättningar. Vänsterpartiet vill därför öka det statliga stödet för investeringar och åtgärder inom jordbruket som stärker jordbrukets hållbara vattenhantering i ett förändrat klimat och som därmed bidrar till att stärka vår självförsörjning inom livsmedelsproduktionen. När det gäller ekonomiskt stöd för att anlägga en bevattningsdamm är det i dag bara möjligt för lantbrukaren att få stöd för 30 procent av utgifterna. Vi vill med vårt förslag på satsning för att få fler att anlägga bevattningsdammar att stöd ska ges för 50 procent av utgifterna. Vi föreslår ett starkt stöd för dessa ändamål i Vänsterpartiets motion Utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel (mot. 2024/25:1939).

4.4 Öka produktionen av växtbaserad mat

FN:s klimatpanel IPCC publicerade i augusti 2019 rapporten *Climate Change and Land*. Rapporten konstaterar att jord- och skogsbruket hotar både klimatmålen och den biologiska mångfalden. Det räcker inte att lösa klimatkrisen enbart genom att minska koldioxidutsläpp från bilar, flyg och industrier. Enligt rapporten krävs en global jordbruksrevolution och ändrad kosthållning, bl.a. genom att minska matsvinn och äta mindre kött, för att undvika svältkriser och skapa en hållbar värld. Konsumtion av hälsosamma och hållbara dieter, som de som är baserade på grövre spannmål, baljväxter och grönsaker, nötter och frön, skapar enorma möjligheter att reducera växthusgasutsläpp enligt rapportförfattarna.

Genom att verka för minskad köttkonsumtion i Sverige får vi möjligheter att se till att det kött som konsumeras kommer från djur som behandlats på ett mer etiskt sätt och att importerat kött ersätts av växtbaserad mat eller kött producerat lokalt i Sverige.

Vänsterpartiet anser att det behövs stärkt offentligt stöd för att genom åtgärder främja produktion och förädling av växtbaserade livsmedel inom ramen för den strategiska planen. Det kan handla om utveckling av nya livsmedel, nya odlingsmetoder samt stärkt produktionsstöd för växtbaserade livsmedel. En mångfald av grödor minskar risker och jordbrukets sårbarhet. En ökad konsumtion av växtbaserade livsmedel samt minskad köttkonsumtion har stor betydelse för klimatomställningen och stärkta nationella produktionsvillkor kan därmed möta en växande efterfrågan genom stärkt självförsörjningsgrad av dessa livsmedel. Vi föreslår därför stärkt stöd för produktion av växtbaserad mat i Vänsterpartiets motion Utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel (mot. 2024/25:1939).

4.5 Använd Klimatklivet för förbättrad livsmedelsberedskap och minskade utsläpp

Genom det statliga Klimatklivet bidrar klimatinvesteringar till att minska behovet av importerade fossila bränslen, ökad småskalig elproduktion och förbättrad lönsamhet för jordbruksföretag på landsbygden. För att ytterligare kunna stärka Sveriges beredskap vid kriser och krig föreslog Naturvårdsverket under våren 2024 att regelverket för Klimatklivet bör ändras för att särskilt prioritera projekt som förutom minskade klimatutsläpp även bidrar till stärkt beredskap. Vänsterpartiet delar den uppfattningen och anser därutöver att Klimatklivet bör ges kraftigt ökade anslag samt förlängas för att stimulera till investeringar som även sträcker sig in på 2030-talet. Genom en sådan ändring kan Klimatklivet ytterligare främja produktion av biogas, vätgas, elektrobränslen samt cirkulära produktions sätt i jordbrukets gröna omställning. Det stärker jordbrukets konkurrenskraft och bidrar till minskat behov av importerade fossila bränslen.

Regeringen bör tillse att regleringen av Klimatklivet ändras i syfte att främja investeringsstöd som förutom minskade utsläpp även bidrar till ökad beredskap. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.6 Stärk ekologisk hållbarhet och självförsörjningsförmåga i Livsmedelsstrategin 2.0 och i antagna mål

Vänsterpartiet anser att Sverige måste stärka sina ambitioner när det gäller livsmedelsproduktionen. Regeringen arbetar sedan 2023 med att ta fram en uppdaterad livsmedelsstrategi 2.0. Vi anser att det strategiska arbetet för hela livsmedelskedjan måste omfattas av höga ambitioner för hållbarhet, djurvälstånd, innovation och självförsörjningsförmåga. Den ekologiska produktionen har stor betydelse för en sådan inriktning och har i Sverige framgångsrikt kombinerat matproduktion med minskad negativ miljöpåverkan. Användningen av bekämpningsmedel är väldigt begränsad och ingen konstgödsel nyttjas i ekologisk produktion vilket gynnar biologisk mångfald och minskar utsläpp av växthusgaser och kväve. Att det ekologiska lantbruket är mindre beroende av importerade insatsmedel – och i högre grad består av en cirkulär produktion – gör produktionen mer robust och mindre sårbar vilket bidrar till ökad självförsörjningsförmåga i livsmedelskedjan. Den ekologiska produktionen bidrar till att nå ett flertal av våra nationella miljömål samt de globala hållbarhetsmålen och det globala ramverket för biologisk mångfald.

Satsningar på ekologiska livsmedel inom offentlig sektor bidrar till att våra gemensamma medel används till att hållbar mat kan serveras på våra skolor, sjukhus och äldreboenden. Samtidigt innebär det att skattepengar investeras i gemensamma nyttigheter för oss alla, som biologisk mångfald, rent vatten, bördiga jordar och förbättrad djurvälstånd. Vänsterpartiet anser att det finns stort värde i det långsiktiga arbetet för det ekologiska lantbruket att riksdagen även antar mål för produktion och offentlig konsumtion. I dag omfattar ekologiskt jordbruk ca 20 procent av vår nationella jordbruksareal och ekologiska livsmedel står för ca 38 procent av konsumtionen i offentlig sektor. Vi anser att Sverige har goda förutsättningar att till 2030 öka dessa nivåer.

Sverige bör anta mål om minst 30 procent ekologiskt brukad areal och 60 procent ekologiskt i offentlig livsmedelskonsumtion till 2030. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.7 Stärk stödet för ekologisk produktion och för omställning till ekologisk produktion

Det ekologiska jordbruket har stora miljöfördelar. Vänsterpartiet vill därför främja en ökad omställning från konventionellt jordbruk till ekologiskt. Det stärker vår nationella produktion av ekologisk mat och främjar ett hållbart jordbruk med bevarad biologisk mångfald, stärkt djurvälstånd och minskad spridning av kemikalier. Vänsterpartiet föreslår därför en ökning av stödet för ekologisk produktion och omställning till ekologisk produktion med 200 miljoner kronor för 2025 i Vänsterpartiets motion Utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel (mot. 2024/25:1939).

4.8 Inför full kostnadstäckning för betesmarker och öka arealen naturbetesmarker

I dag täcker betesmarksersättningen endast en del av de merkostnader som det innebär för en lantbrukare att ha betesmark i hävd. Samtidigt fortsätter betesmarker att växa

igen. Det är en stor förlust för den biologiska mångfalden och för en levande landsbygd och det försämrar Sveriges livsmedelsproduktion. Vänsterpartiet anser att ersättningsnivån i Sveriges strategiska plan bör utökas så att full kostnadstäckning kan ges till lantbrukare. Vi föreslår därför ökat stöd för detta ändamål med 500 miljoner kronor för 2025 i Vänsterpartiets motion Utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel (mot. 2024/25:1939).

Naturbetesmarker tillhör de mest artrika miljöerna i jordbrukslandskapet. Att bedriva bete på dessa marker är många gånger kostsammare och arbetsintensivare för lantbrukaren, och EU:s jordbruksstöd är bristfälligt när det gäller stöd för dessa betydelsefulla marker. En betydande del av dessa marker har inte längre betande djur och behovet är därför stort av att dessa betesmarker restaureras. Vänsterpartiet har föreslagit ökad finansiering till anslag 1:3 Åtgärder för värdefull natur på utgiftsområde 20 för att det ska bli ekonomiskt möjligt för lantbrukare att hålla djur på dessa marker.

Genom att införa full kostnadstäckning för betesmarker och öka stödet så att fler naturbetesmarker kan återskapas gynnas många av de mindre lantbruken över hela landet som har kött- och mjölkproduktion och begränsad eller ingen spannmålsproduktion i motsats till de flesta större lantbruken. Därutöver gynnas den lokala produktionen och livsmedelsberedskapen samtidigt som den biologiska mångfalden ges stärkta förutsättningar.

4.9 Försvara kornas rätt att beta

Sverige är det enda landet inom EU som genom lagstiftning ger mjölkkor rätt till bete (det s.k. beteskravet). Vänsterpartiet anser att detta stärker det svenska jordbrukets varumärke då det bidrar till djurvälståndet och friskare djur och hållbar matproduktion. Därutöver är betande djur av mycket stor betydelse för att värna den biologiska mångfalden.

Det svenska beteskravet är dock under stort hot från både delar av näringen och politiska partier. Regeringen har tillsatt en särskild utredare om stärkt konkurrenskraft för livsmedelsproducenter och ett starkt djurskydd som i augusti 2024 presenterade förslag om att undantag ska kunna göras från lagstiftningen. Vänsterpartiet motsätter sig kraftigt att beteslagen inte längre ska gälla. En försämrad djurvälstånd är inte en lämplig väg för att stärka det svenska jordbruket. Vi anser i stället att lantbrukarna måste få bättre ekonomisk ersättning för den nytta man bidrar med för klimat, miljö och djurvälstånd. Vänsterpartiet föreslår att 500 miljoner kronor bör anslås till 2025 för att lantbrukare ska få full kostnadstäckning för betesmarker.

4.10 Sveriges livsmedelskonsumtion måste bli hållbar

Sverige tillhör de länder som har högst utsläpp av växthusgaser baserat på vad vi äter. Enligt syntesrapporten Mat, miljö och hållbarhet – Hur påverkar den mat vi svenskar äter planeten? (SLU Future Food Reports 14, 2024) beror det på att vi äter en stor andel kött och mejeriprodukter per person. Dessa produkter står för 65 till 75 procent av klimatutsläppen från kosten i de nordiska länderna. Det är långt högre än kosten i låg- och medelinkomstländer, men även högre än många andra höginkomstländer. I en utvärdering av kostvanor i 156 länder konstaterades att Sverige tillhörde de länder som hade högst utsläpp, strax efter Nya Zeeland, Australien, USA och Argentina.

Rapporten kommer till slutsatsen att det är bättre för både planeten och hälsan att äta mer vegetariskt och mindre av animaliskt protein och mjölkprodukter. Om vi äter kött är det bättre med naturbeteskött, i stället för kött från djur som bara ätit foder från åkermark. Rapporten konstaterar att vi bl.a. behöver förändra konsumtionsmönstren genom att minska konsumtionen av animaliska produkter, minska överkonsumtionen, öka konsumtion av ekologiska produkter, minska konsumtion av råvaror från känsliga tropiska regioner samt välja fisk från hållbara bestånd och kött från djur som bevarar biologiskt och kulturellt värdefull naturbetesmark.

Vänsterpartiet föreslår, vilket tidigare redogjorts för i motionen, ökade anslag för att främja såväl ökad ekologisk produktion som fler naturbetesmarker i Sverige. Vi föreslår även i motionen Utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel (mot. 2024/25:1939) ökade anslag för produktion och förädling av växtbaserad mat.

Förutom en generell minskning av köttkonsumtionen är det viktigt att stimulera metoder som belastar miljön så lite som möjligt, minskar importen och tar största möjliga hänsyn till djurens rätt till ett naturligt beteende i enlighet med djurskyddslagen. Vår köttkonsumtion bör i betydligt större utsträckning bestå av svenskt ekologiskt kött eller viltkött. Då jordbruksmark är en knapp resurs på global nivå finns anledning att producera mat som kräver mindre markyta. Detta behov kommer att växa då vi blir fler människor i världen och ökad efterfrågan på jordbruksmark därutöver riskerar att leda till tropisk avskogning.

Precis som Klimatberedningen (SOU 2008:24) konstaterade redan 2008 saknas det i stor utsträckning styrmedel inom jordbrukssektorn som är direkt riktade mot att minska utsläppen av växthusgaser. Vi anser att det är märkligt, inkonsekvent och ohållbart att ett område som har så stor klimatpåverkan som köttkonsumtionen saknar utsläppsmål och åtgärder. Vi föreslår därför att riksdagen antar ett mål om en minskad köttkonsumtion.

Ett nationellt mål om att minska köttkonsumtionen med minst 25 procent till 2030, jämfört med dagens nivåer, bör införas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

En handlingsplan bör tas fram för hur klimat- och miljöpåverkan av livsmedelskedjan, inklusive animalieproduktionen, ska minskas. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.11 Inför pilotstudie med regionala center för fossilfritt producerade beredskapslivsmedel

Vänsterpartiet vill se försök med regionala center för fossilfritt producerade beredskapslivsmedel. Vi föreslår att en pilotstudie ska genomföras där naturbruksgymnasier prövar att producera beredskapslivsmedel löpande på ett hållbart sätt baserat på de lokala kretsloppen. En fossil- och giftfri livsmedelsproduktion som bygger på inhemsk tillverkning av insatsmedel skulle dramatiskt minska importberoendet och därmed öka motståndskraften mot störningar. Vänsterpartiet föreslår i motionen Utgiftsområde 23 Areella näringar, landsbygd och livsmedel (mot. 2024/25:1939) att 50 miljoner kronor årligen tillförs Jordbruksverket för att i samarbete med berörda myndigheter inleda en pilotstudie för regionala center för beredskapslivsmedel.

4.12 Ökade satsningar på forskning och innovationer krävs för att utveckla en hållbar livsmedelskedja

Klimatkrisen och pandemier tydliggör betydelsen av en hållbar livsmedelsproduktion och livsmedelsförsörjning i Sverige och globalt. Staten och politiken har enligt Vänsterpartiet ett ansvar för att stärka produktionen av hållbar mat genom hållbara produktionsmetoder. Innovationer är av stor betydelse för en sådan utveckling och behovet av stärkt stöd för forskning och stöd till innovationer är stort inom livsmedelskedjan. Inte minst gäller detta de som producerar råvarorna till våra livsmedel (primärledet). Genom innovationer kan effektiviteten i primärproduktionen öka, arbetsmiljön förbättras och miljöpåverkan minska. Vänsterpartiet föreslår i motionen Utgiftsområde 20 Klimat, miljö och natur (mot. 2024/25:582) ett nytt anslag på sammanlagt 2 miljarder kronor under perioden 2025–2027 för innovation och forskning inom klimatomställningen. Satsningen omfattar bl.a. utveckling av klimatinnovationer inom livsmedelsproduktion samt ökade resurser för att stärka små och medelstora företags möjlighet att delta i forskning och möjliggöra för en tydligare forskningsinfrastruktur för näringslivet.

4.13 Stärk det småskaliga jordbruket och underlätta för yngre personer att ta över jordbruk

Det finns en betydande problematik mellan målsättningen att nå ett långsiktigt hållbart livsmedelssystem och ett jordbrukssystem som inom EU och nationellt går mot en allt intensivare produktion. För att nå ett långsiktigt hållbart jordbruk krävs att förmågan att leverera livsmedel kombineras med värden som biologisk mångfald, kolinlagring och öppna landskap. För att uppnå denna balans kommer det att krävas både små och stora lantbruksföretag som har olika inriktningar på produktionen och olika brukningsmetoder. Därtill måste lantbrukaren få bättre betalt både för sina produkter och för de miljömässiga värden som de bidrar med.

I dag driver marknadskrafter och politiska styrmedel på för en fortsatt storleksrationalisering och intensifiering inom jordbruket. Som tidigare beskrivits i motionen gynnar EU:s nuvarande gemensamma jordbrukspolitik (CAP) stöd till stora lantbruk och intensiv produktion. En tredjedel av lantbruksföretagen inom EU har försvunnit sedan 2005 och fortsatt går åtskilliga miljarder i direktstöd till miljöbelastande jordbruk. Vänsterpartiet arbetar aktivt för att förändra CAP så att stödet i stället stärks för små och medelstora lantbruk och att lantbruk som bidrar till miljönytta får bättre betalt. Det skulle gynna mindre och medelstora lantbruk och stärka den biologiska mångfalden, klimatet och miljön.

För att stimulera att fler yngre tar över mindre och medelstora lantbruk, inom både odling och djurhållning, i stället för att dessa blir uppköpta av större lantbruk anser vi att det även krävs nationella åtgärder. LRF Ungdomens rapport Många vill – men få kan (2023) innehåller såväl lägesanalys som förslag på åtgärder för att förändra nuvarande situation i sådan riktning. I rapporten konstateras att 90 000 gårdar avvecklats i Sverige de senaste 30 åren och självförsörjningsgraden har sjunkit från 75 procent till 50 procent. Marken fortsätter att brukas men av allt färre och betydligt större gårdar. Knappt 2 000 företag står i dag för hälften av det svenska jordbrukets totala produktionsvärde. Vänsterpartiet anser att många av förslagen i rapporten bör realiseras.

Många äldre lantbrukare som står inför ett skifte har under lång tid drivit sitt lantbruk utan lönsamhet. För att en yngre person ska kunna köpa eller ta över ett sådant lantbruk krävs förutom köpeskillingen även pengar till investeringar för att få lönsamhet i verksamheten. I flera länder inom EU kan Europeiska investeringsbanken ge lånegarantier för hälften av lånet. Genom detta blir bankernas säkerhet större. I Sverige finns dock inte ett sådant system. Vänsterpartiet anser i likhet med LRF Ungdomen att det finns starka skäl att även verka för att ett sådant system införs i Sverige för att stärka unga människors möjligheter till kapitalanskaffning för att köpa eller ta över små eller medelstora lantbruk. Ett sådant underlättande av ägarskiften till unga människor skulle även bidra till att stärka Sveriges livsmedelsberedskap.

Regeringen bör verka för att Sverige kan nyttja lånegarantier från Europeiska investeringsbanken i syfte att underlätta investeringar för unga människor vid ägarskiften inom lantbruket. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

I många fall köps, enligt LRF Ungdomens undersökning, mindre gårdar i dag upp av äldre lantbrukare som är kapitalstarkare. Det leder till en större koncentration av markägandet och försvårar för unga människor att starta mindre lantbruk. I dag finns ekonomiskt startstöd att få för företag men det kräver att företaget kommer upp i en halvtidstjänst eller mer för huvudbrukaren. De flesta av dagens lantbruksföretag kommer dock inte upp i så mycket arbete, vilket förstärker utvecklingen mot färre och större aktörer. LRF Ungdomen vill i stället att det utreds hur ett etableringslån för unga människor kan utformas, som i likhet med CSN-lånet skulle ha en subventionerad lånedel och en bidragsdel, med större möjlighet att låna större summor till förmånliga villkor.

Regeringen bör tillse att utreda hur ett etableringslån, likt CSN-lån för studier, kan utformas i syfte att underlätta för unga människor att ta över lantbruk genom subventionerad lånedel och bidragsdel. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Vänsterpartiet delar LRF Ungdomens uppfattning att det behövs åtgärder för att förhindra för stor koncentration av markägandet. Vi delar även deras uppfattning att det inte är lämpligt att införa förbud för större aktörer att förvärva lantbruksfastigheter men att det krävs åtgärder för att stärka förutsättningarna för att det finns små och medelstora jordbruk. Regeringen tillsatte 2023 en utredning för att genomföra en översyn av jordförvärvslagen (dir. 2023:157) för att underlätta generations- och ägarskiften, men den har inte i uppdrag att motverka stor koncentration av markägandet och genomför inte heller en översyn av fastighetsbildningslagen med detta syfte.

Regeringen bör tillse att en översyn genomförs av jordförvärvslagen och fastighetsbildningslagen i syfte att motverka för stor koncentration av markägande. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.14 Fideikommiss och historiska arrenden

Vänsterpartiet anser att rätten för arrendatorer att friköpa den jord som de i generationer har brukat är en väsentlig samhällsfråga av medborgarrättslig karaktär. Det är orättvist att arrendatorerna inte har någon möjlighet att förvärva den trygghet och rättssäkerhet som äganderätten till den arrenderade gården skulle ge. I många fall har de inte möjlighet att ta itu med t.ex. vildsvin och gäss som förstör grödorna. I stället tar

jordägarna betalt för att låta andra personer jaga på marken. Därför måste fideikommiss slutligen avskaffas i Sverige.

Regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att arrendatorer får möjlighet att friköpa historiska arrenden. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Läs mer i vår motion Fideikommiss och historiska arrenden (mot. 2020/21:164).

4.15 Stoppa matjättarnas missbruk och stärk primärproduktionen

Matjättarnas missbruk av sin marknadsdominerande ställning måste stoppas. Det pressar livsmedelsproducenternas marginaler och skadar Sverige som är i behov av ett stort och varierat utbud av livsmedelsproduktion. Ett litet antal stora företag dominerar grossistleden och därför hamnar de mindre livsmedelsproducenterna i beroendeställning till de enskilda jätteföretagen. Dessa grossister har tyvärr inte varit sena att utnyttja detta, vilket lett till ett omfattande maktmissbruk. Nu måste livsmedelsproducenterna skyddas.

En undersökning från Livsmedelsföretagen från 2020 visar att över 90 procent av de stora matkedjornas leverantörer har hotats med s.k. avlistning, vilket innebär att deras produkter tas bort ur beställningssortimentet om de inte accepterar vissa villkor. I praktiken innebär det en svartlistning från matjättens sida där inga inköp görs från det avlistade företaget. Då matjättarna i praktiken kontrollerar hela marknaden är det närmast att likställa med ett näringsförbud och något som är svårt för den enskilda producenten att våga göra något åt.

Att komma åt maktmissbruket är en av huvudpunkterna i den nya EU-lagstiftningen. Det här skulle inte var möjligt på en marknad med många aktörer och fungerande konkurrens. Den långsiktiga lösningen är givetvis att få till en fungerande konkurrens. EU har beslutat att, tills detta kan uppnås, förbjuda själva maktmissbruket med ett EU-direktiv mot otillbörliga handelsmetoder inom livsmedelsindustrin.

Lagen om otillbörliga handelsmetoder innehåller förbud för köpare av jordbruks- och livsmedelsprodukter att använda vissa utpekade handelsmetoder, såsom svartlistning, mot sina leverantörer. Syftet med lagen är att skydda just lantbrukare och matproducenter. Men lagen är bara en minimilag och Sverige har möjlighet och behöver nu ta sig rätten att skärpa denna lagstiftning för att den ska få verklig verkan.

Därutöver behövs en större konkurrens mellan fristående grossister så att livsmedelsproducenter inte blir så beroende av enskilda stora aktörer. Vi behöver se över en ny lagstiftning som ser över ägarkoncentrationen och strukturen på avtalen i grossistledet, för att garantera en starkare ställning för livsmedelsproducenterna i matkedjan. Det skulle stärka ett bredare och varierat utbud av livsmedelsproduktion. Det är viktigt av flera skäl, däribland av säkerhetsskäl och ur klimatperspektiv. Mer måste nu göras för att skydda och stärka den svenska lantbrukaren och livsmedelsproducenten som ger oss bra mat året runt.

Regeringen bör tillse att en utredning tillsätts i syfte att ändra lagstiftningen för att minska ägarkoncentrationen och förbättra strukturen på avtalen i grossistledet för att stärka ställningen för producenterna i livsmedelskedjan. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Kajsa Fredholm (V)

Andrea Andersson Tay (V)

Lotta Johnsson Fornarve (V)

Hanna Gunnarsson (V)

Håkan Svenneling (V)